

## บทที่ 2

### เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องศึกษาการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิจัยดังนี้

1. ความหมายเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม
2. ความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม
3. ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม
4. การพัฒนาและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน
5. วิธีปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม
6. แนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียน
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

### ความหมายเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม

ความหมายของคุณธรรมจริยธรรม สองคำนี้มีความหมายใกล้เคียงกันมาก ซึ่งมีนักจิตวิทยา นักปรัชญา นักการศาสนา และนักการศึกษา ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

#### ความหมายของคุณธรรม

ประภาศรี สีหอำไพ (2535, หน้า 21) ได้ให้ความหมายว่า คุณธรรม หมายถึง หลักธรรมจริยธรรมที่สร้างความรู้สึกลึกซึ้งชอบชั่วดี ทางศีลธรรม มีคุณงาม ความดี ภายในจิตใจคนจนเต็มเปี่ยมด้วยความสุข ความยินดี สรุปได้ว่า ผู้มีคุณธรรม หมายถึง ผู้ที่มีการประพฤติปฏิบัติอยู่ในกรอบที่ดีงาม สามารถตัดสินใจ แก้ปัญหาได้ถูกต้องและเป็นธรรม สอดคล้องกับหลักธรรม หรือคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถจำแนก

ความถูกผิดได้ สามารถอบรมสั่งสอนให้ผู้อื่นปฏิบัติตามมาตรฐานของพฤติกรรมที่ถูกต้อง มีความรับผิดชอบชีวิต ตามทำนองคลองธรรม มีความตั้งใจและเจตนาที่ดีงาม

เสถียร ชาวไทย (2536, หน้า 7) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ว่า คุณธรรม คือ การกระทำ ความดี เป็นสิ่งที่ทำไปแล้วตนเองไม่เดือดร้อน ผู้อื่นไม่เดือดร้อน เป็นประโยชน์ทั้งสองฝ่าย และสิ่งที่ทำไปเป็นประโยชน์เกื้อกูลด้วยประการทั้งปวง

สมผิว ชื่นตระกูล (2537, หน้า 82) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า คุณธรรม หมายถึง อุปนิสัยอันดีงามที่สะสมอยู่ในจิตใจ ซึ่งอุปนิสัยอันดีงามนี้ ได้มาจากความพยายามที่จะปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง ดีงามต่อกันมาเป็นเวลานาน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายคำว่า คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดี (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, หน้า 253)

จรัส แก้วเป็ง (2546, หน้า 8) ได้กล่าวสรุปความหมายคุณธรรม หมายถึง หลักของความดี ความงาม ความถูกต้อง ในการแสดงออกทั้งกาย วาจาใจ ของแต่ละบุคคล ซึ่งยึดมั่น ไว้เป็นหลักประจำใจในการประพฤติปฏิบัติจนเกิดเป็นนิสัย ซึ่งอาจส่งผลให้การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข จะทำให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

วีระพงศ์ ถิ่นแสนดี (2550, หน้า 22) ได้อธิบายความหมาย คุณธรรมเป็นความดีอันสูงสุดที่ปลูกฝังอยู่ในอุปนิสัยอันดีงามของคนทั่วไป ซึ่งวางอยู่ในจิตสำนึก ความรู้สึก รับผิดชอบของคนนั้น อันเป็นเครื่องควบคุมความประพฤติของบุคคลให้แสดงออกตามที่ตนปรารถนา

สรุป คุณธรรม หมายถึง หลักคุณงามความดี ความถูกต้องที่อยู่ภายในจิตใจของแต่ละบุคคล ซึ่งจะส่งเสริมให้บุคคลในสังคม ยึดมั่นเป็นหลักประจำใจในการประพฤติปฏิบัติ ส่งผลให้เกิดคุณประโยชน์แก่สังคมโดยรวม

### **ความหมายของจริยธรรม**

กรมวิชาการ (2541, หน้า 43) ได้ให้ความหมายของจริยธรรม ว่า จริยธรรม นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญ ในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ถ้าคนในสังคมใดมีจริยธรรมสูง สังคมนั้นจะมีแต่ความเจริญ ผู้ที่มีจริยธรรมสูงจะประพฤติปฏิบัติแต่ในสิ่งที่ดีและบรรลุถึงสภาพชีวิตอันทรงคุณค่าอันพึงประสงค์

สมเด็จพระมุงเมือง (2542, หน้า 51) ได้ให้ความหมายว่า จริยธรรม หรือธรรมจริยา หมายถึง การประพฤติปฏิบัติที่ตั้งอยู่ในคุณงามความดี โดยเฉพาะในสังคมไทย เรายึดมั่นในคุณงามความดี ตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา

พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546, หน้า 135) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมในฐานะเป็นคำถามว่า หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม หรือกฎ ศีลธรรม

จรัส แก้วเป็ง (2546, หน้า 9) ได้อธิบายว่า จริยธรรม หมายถึง การประพฤติปฏิบัติของบุคคลที่แสดงออกถึงความดีงามทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม เพื่อให้เกิดความสงบสุข ความเจริญรุ่งเรือง เป็นประโยชน์ต่อสังคม และต่อการพัฒนาประเทศชาติ

วีระพงษ์ ถิ่นแสนดี (2550, หน้า 23) ได้กล่าวสรุปความหมายจริยธรรม ว่าเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ และการกระทำที่ดีงามและถูกต้องของบุคคล ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดอันถูกต้องดีงาม ที่ควรประพฤติปฏิบัติในสิ่งนั้น ๆ เพื่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง แก่ตนเองและบุคคลอื่น โดยทั่วไปในสังคม

สรุป จริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นหลักเกณฑ์ในการประพฤติปฏิบัติตามกฎของศีลธรรม ซึ่งผู้ปฏิบัติจะประสบแต่สภาพชีวิตที่ดีที่เจริญรุ่งเรือง และสงบสุข

### ความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม

สมเด็จพระสังฆราช (2538, หน้า 230) ได้สรุปความสำคัญของคุณธรรมไว้ดังนี้ คุณธรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่จะเสริมสร้างความสงบสุขและความเจริญให้แก่บุคคลเป็นส่วนตัวและแก่ประเทศชาติเป็นส่วนรวม ดังในพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยรามคำแหง เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2520 ว่า “การที่จะทำงานให้สัมฤทธิ์ผลที่พึงปรารถนา คือ ที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรมด้วยนั้น จะอาศัยความรู้แต่เพียงอย่างเดียวมิได้ จำเป็นต้องอาศัยความสุจริต ความบริสุทธิ์ใจ และความถูกต้องเป็นธรรมประกอบด้วย เพราะเหตุว่าความรู้ นั้นเป็นเสมือนเครื่องยนต์ที่ทำให้รถยนต์เคลื่อนไปได้ประการเดียว ส่วนคุณธรรมดังกล่าวเป็น

เสมือนหนึ่งพวงมาลัยหรือหางเสือ ซึ่งเป็นปัจจัยที่นำพาให้วดยานดำเนินไปถูกทางด้วยความสวัสดิ คือ ปลอดภัยจนบรรลุถึงจุดหมายที่พึงประสงค์”

ที่ว่าคุณธรรมเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะเสริมสร้างความสงบสุขและความเจริญให้แก่บุคคลเป็นส่วนตัวนั้นก็เพราะว่า คุณธรรมเป็นเครื่องช่วยให้แต่ละคนประสบความสำเร็จความสุขความเจริญในหลายๆทาง เช่น

1. คุณธรรมเป็นเครื่องธำรงศักดิ์ของความเป็นมนุษย์ เราไม่ตีคุณค่าของมนุษย์เป็นตัวเงิน แต่จะตีค่ากันด้วยคุณธรรม ผู้มีคุณธรรมจะเป็นผู้ที่ได้รับยกย่องว่าเป็นคนดี เป็นคนมีค่ามาก ส่วนผู้ไร้คุณธรรมอาจจะถูกประณามว่า “เหมือนมิใช่คน” เป็นคนมีค่าน้อย

2. คุณธรรมเป็นเครื่องเสริมบุคลิกภาพ เช่น “ความซื่อตรง” ทำให้คนมีความสมบูรณ์ในความคิดและการกระทำ เพราะไม่มีความขัดแย้งกันระหว่างความคิด คำพูด และการกระทำ

3. คุณธรรมเป็นเครื่องเสริมมิตรภาพ เช่น “ความจริงใจ” ทำให้ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นเป็นไปอย่างราบรื่น คนไม่จริงใจย่อมไม่ได้รับความไว้วางใจ จึงทำให้เสียผลประโยชน์ที่ควรจะได้

4. คุณธรรมเป็นเครื่องสร้างความสบายใจ ซึ่งนอกจากจะสบายใจเพราะการทำแต่สิ่งที่ถูกที่ควรแล้วยังสบายใจที่ไม่ต้องระแวงระวังในอันตรายที่จะมีมาอีกด้วย เพราะผู้ที่มีคุณธรรมจะเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติแต่ในทางที่ถูกต้องและไม่ทำผิด

5. คุณธรรมเป็นเครื่องส่งเสริมความสำเร็จและความมั่นคงปลอดภัยในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิต

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (ราชกิจจานุเบกษา, 2542, หน้า 3) บัญญัติถึงความสำคัญของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นกับคนไทยไว้ในมาตรา ๖ ซึ่งได้กำหนดว่าการจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม ให้มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ดังนั้นจึงเห็นว่า คุณธรรมจริยธรรมเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญและจำเป็นที่ถูกกำหนดไว้ในกฎหมายการศึกษาของชาติ

สรุป ความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม คือ สภาพคุณงามความดี ที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติของบุคคล เป็นสิ่งมีคุณค่ายิ่ง ส่งเสริมให้บุคคลที่ปฏิบัติอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

## ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม

### ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ โคลเบอร์ก (Kohlberg)

โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1969, p. 405) ได้ศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรมโดยอาศัยทฤษฎีของเพียเจท์ เป็นพื้นฐาน กลุ่มตัวอย่างเป็นทั้งเด็กวัยรุ่น และผู้ใหญ่ การศึกษาใช้ทั้งการสัมภาษณ์และการเขียนตอบ โคลเบอร์ก ได้จัดลำดับเหตุผลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างเป็น 6 พวก แล้วทำการตรวจสอบหลายครั้ง จึงสรุปว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของคนมี 6 ขั้น ขั้นของพัฒนาการทางจริยธรรมมีความสัมพันธ์กับอายุ และพัฒนาการทางสติปัญญา โคลเบอร์ก กำหนดขั้นของจริยธรรมโดยถือจากกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ว่าอยู่ในระดับอายุนี้ให้เหตุผลมีลักษณะแบบนี้แต่ละขั้นจะแทนระบบความคิดซึ่งได้จากส่วนใหญ่ว่ามีกระบวนการความคิดทางจริยธรรมอย่างไร แต่ละขั้นยังเป็นส่วนหนึ่งของขั้นที่สูงขึ้นไปขั้นที่สูงกว่าการแก้ปัญหาที่มีลักษณะที่มีเหตุผลมากกว่าพัฒนาการทั้ง 6 ขั้น จัดเป็น 3 ระดับ แต่ละระดับมี 2 ขั้น ดังนี้

ระดับก่อนเกณฑ์หรือระดับเริ่มมีจริยธรรม (Preconventional Level) เป็นระดับที่มีในเด็กส่วนมากที่อายุต่ำกว่า 10 ขวบ การตัดสินใจเลือกกระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนเท่านั้น จะไม่คำนึงถึงผลที่จะเกิดแก่ผู้อื่น ในระดับนี้รางวัลและการลงโทษเป็นแรงกระตุ้นที่สำคัญ

ขั้นที่ 1 ขั้นหลบหลีกการลงโทษ (The Punishment and Obedience Orientation) เด็กเล็กอายุต่ำกว่า 7 ขวบ ชอบใช้หลักการหลีกเลี่ยงมิให้ได้รับโทษเป็นเหตุผลในการกระทำหรือเขาจะเลือกกระทำในทางที่จะเกิดประโยชน์แก่ตัวเองมากกว่า แต่เนื่องจากเด็กเล็กนี้ยังเป็นบุคคลที่ต้องพึ่งพา และอยู่ในอำนาจของผู้ใหญ่ จึงมีความจำเป็นต้องเชื่อฟังคำสั่ง เด็กในวัยนี้เข้าใจคำว่า ความดี ไปในความหมายว่า คือสิ่งที่ทำแล้วไม่ถูกลงโทษ เช่น เด็กยอมแปรงฟันหลังรับประทานอาหารเพราะกลัวแม่ดุ ฉะนั้นการกระทำที่

ถูกต้องจึงหมายถึงการเชื่อฟังผู้มีอำนาจเหนือกว่า เหตุผลในการกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใดขึ้นอยู่กับ การไม่ถูกลงโทษเป็นเรื่องสำคัญ

ขั้นที่ 2 ขั้นการแสวงหารางวัล (The Instrumental Relativist Orientation) เด็กเล็ก ๆ นั้น จะถูกผู้ใหญ่กว่า หรือเขียนตีเพื่อที่จะทำให้เขาทำให้ถูกหรือกระทำตนเป็นคนดี เมื่อเด็กอายุมากขึ้น ระหว่าง 7 ขวบ ถึง 10 ขวบจะมีความรู้สึกว่าเป็นของธรรมดาสำหรับการกระทำของผู้ใหญ่เด็กจะค่อย ๆ เห็นความสำคัญของการได้รับรางวัลหรือคำชมเชย การสัญญาว่าจะให้รางวัลจึงเป็นแรงจูงใจให้เขากระทำความดีได้มากกว่าการดูคำหรือขู่ว่าจะลงโทษ เช่น เด็กหญิงจะช่วยบิดา มารดา ทำความสะอาดบ้าน เพื่อว่าจะได้เงินรางวัลมากขึ้นและเด็กชายจะช่วยรดน้ำต้นไม้ ก็เพื่อจะได้รับคำชมเชย และเด็กในวัยนี้เริ่มรู้จักแลกเปลี่ยนกันแบบเด็ก ๆ เช่น เมื่อเขาให้ฉันมาฉันก็ต้องตอบแทนเขาไป เริ่มมีความเข้าใจในความคิดของคนอื่น

ระดับตามเกณฑ์ หรือระดับทำตามสังคมและประเพณี (Conventional Level) อายุ 10-16 ปี เป็นระดับที่มีในวัยรุ่นและผู้ใหญ่ส่วนมากในทุก ๆ สังคม การดำเนินและการยกย่องชมเชยจากสังคมเป็นสิ่งควบคุมความประพฤติ

ขั้นที่ 3 ขั้นทำตามผู้อื่นเห็นชอบ (The Interpersonal Concordance or “Good Boy – Nice Girl” Orientation) เด็กที่เข้าสู่วัยรุ่นจะให้ความสำคัญแก่กลุ่มเพื่อนมาก เด็กในวัยนี้ส่วนมากจะทำในสิ่งที่ตนคิดว่าคนอื่นจะเห็นด้วย เพื่อให้เป็นที่ชอบพอของเพื่อนฝูงและเป็นที่ยอมรับของกลุ่มเพื่อน หลักการขั้นนี้จะใช้มากในเด็กอายุประมาณ 13 ปี

ขั้นที่ 4 ขั้นทำตามสังคม (The “Low and Order” Orientation) วัยรุ่นเป็นผู้ที่มีความรู้ มีประสบการณ์มากพอที่จะทราบว่า สังคมประกอบด้วยบุคคลต่าง ๆ แต่ละกลุ่มมีกฎเกณฑ์ให้สมาชิกยึดถือ บางกลุ่มมีเจ้าหน้าที่รักษากฎเกณฑ์เหล่านั้นด้วย และเขาเข้าใจในหน้าที่ของคนในกลุ่มต่าง ๆ และมีศรัทธาต่อกฎเกณฑ์ของกลุ่มมากพอสมควร เขามีความเข้าใจในบทบาทของคนอื่นด้วยว่าคนนั้น มีตำแหน่งอย่างนั้น การกระทำที่ถูกต้องนั้นจะพิจารณาเพื่อกลุ่มเพื่อส่วนรวมด้วย

ระดับเหนือกฎเกณฑ์ หรือระดับทำตามจริยธรรมของตนเอง (Postconventional Level) วัยผู้ใหญ่เพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่มีจริยธรรมในขั้นนี้ และมักจะเป็นอายุ 16 ปี

ขึ้นไป บุคคลระดับเหนือกฎเกณฑ์จะเป็นผู้ซึ่งแยก “ตน” ออกจากกฎเกณฑ์และความคาดหวังของผู้อื่นและกำหนดค่าของตัวเองในรูปของหลักจริยธรรมที่คนเลือก คนในระดับเหนือกฎเกณฑ์บางคนจะเข้าใจและยอมรับกฎเกณฑ์ทางสังคม แต่การยอมรับกฎเกณฑ์ทางสังคมจะตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักจริยธรรม โดยทั่วไปที่กำหนดขึ้นอย่างที่เป็นที่ยอมรับและเป็นรากฐานของกฎของสังคม (Society Rules) หลักจริยธรรมเหล่านี้ในบางกรณีจะเกิดขัดแย้งกับกฎเกณฑ์ของสังคม ซึ่งในกรณีเช่นนี้ พวกเหนือกฎเกณฑ์จะพิจารณาตัดสินโดยใช้หลักจริยธรรมมากกว่าที่จะใช้กฎเกณฑ์

ขั้นที่ 5 ขั้นทำตามคำมั่นสัญญา (The Social Contract, Legalistic Orientation) บุคคลที่ใช้หลักการในขั้นนี้ จะมีการกระทำที่หลบหลีก มิให้ถูกตราหน้าว่าเป็นคนขาดเหตุผลเป็นคนไม่แน่นอน ใจโลเลไม่มีหลักยึด ไม่มีจุดมุ่งหมายที่แน่นอน คำว่า “หน้าที่” ของบุคคลในขั้นนี้หมายถึง การทำตามที่ดีกลงหรือสัญญาไว้กับผู้อื่น โดยคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน มีความเคารพตนเอง และต้องการให้คนอื่นเคารพตนเองด้วย จริยธรรมขั้นนี้พบมากในผู้ใหญ่หรือวัยรุ่นตอนปลายบางคน

ขั้นที่ 6 ขั้นยึดอุดมคติสากล (The Universal Ethical Principle Orientation) พัฒนาการทางจริยธรรมขั้นนี้จะพบในผู้ใหญ่ที่มีความเจริญทางสติปัญญาในขั้นสูง มีประสบการณ์และมีความรู้อย่างกว้างขวางเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของตนเองและของสังคมอื่น ๆ ในโลก บุคคลที่ใช้หลักการในขั้นนี้จะเป็นผู้ที่รับเอาความคิดเห็นที่เป็นสากลของผู้เจริญแล้ว มีสายตาหรือความคิดเห็นที่กว้างไกลกว่ากลุ่มหรือสังคมของตนที่เป็นสมาชิกอยู่ บุคคลประเภทนี้จะมีอุดมคติหรือคุณธรรมประจำใจ เช่น ยึดถือโลกาภิวัตน์ 2 ประการ คือ หิริ ความละอายแก่ใจตนเองในการที่จะกระทำชั่ว และมีโอตตปปะ คือ ความเกรงต่อบาป เพราะมีความเชื่อในหลักสากลที่ว่า ถ้าบุคคลที่กระทำแล้วถึงแม้จะรอดพ้นไม่ถูกผู้ใดลงโทษ แต่โทษที่ได้รับคือผู้กระทำความเลวนั้นจะมีจิตใจต่ำลง

สรุปได้ว่า การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของมนุษย์นั้นมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับการพัฒนาทางสติปัญญาและวัยของแต่ละบุคคล โดยมีพื้นฐานความเชื่อและสภาพแวดล้อมของแต่ละบุคคลที่แตกต่างกัน



## การพัฒนาและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน

### ความหมายของการพัฒนา

ดารา ทีปะปาล (2521, หน้า 51) ได้สรุปความหมายของการพัฒนาว่า หมายถึง การเปลี่ยนแปลงระบบที่กระทำการด้านการแปลงรูป (Transformation) เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของตัวกระทำ การเปลี่ยนแปลงในปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดสภาพที่ดีกว่าหรือเหมาะสมกว่า

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมาย คำว่า “พัฒนา” หมายถึง ทำให้เจริญ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, หน้า 779)

วีระพงศ์ ถิ่นแสนดี (2550, หน้า 11) ได้สรุปความหมายของการพัฒนา หมายถึง การปรับปรุงเปลี่ยนแปลง สภาพการณ์ปัจจุบันอย่างมีระบบและเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง เพื่อทำให้ดีขึ้นเจริญขึ้นกว่าเดิม

สรุปได้ว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงจากสภาพเดิมสู่สภาพใหม่ที่ ดีกว่า หรือเจริญงอกงามกว่าเดิม

### แนวคิดในการพัฒนาและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524, หน้า 63-67) ได้กล่าวถึงวิธีการส่งเสริมและพัฒนาจริยธรรมไว้ดังนี้

1. การให้ความรู้ขั้นสูงสุด วิธีการฝึกฝนเด็กโดยใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ขั้นต่ำให้สามารถใช้หลักเหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นที่สูงขึ้นไปนั้น เริ่มจากการศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กเล็กตามทฤษฎีของเพียเจท์ นักจิตวิทยาได้ใช้วิธีการให้เหตุผลที่เหนือกว่าที่เด็กใช้ ทั้งนี้เพื่อให้เด็กได้ความรู้ขั้นสูงขึ้นไปขั้นที่ตนมีอยู่ เมื่อเด็กได้รับเหตุผลใหม่เด็กจะนำไปใช้เปรียบเทียบกับเหตุผลเดิมของตน ความไม่สมดุลนี้จะเป็นเครื่องกระตุ้นให้เด็กมีการปรับปรุงโครงสร้างทางความคิดของตน เพื่อให้เกิดความสมดุลขึ้นใหม่ ซึ่งจะช่วยให้เด็กเข้าใจและยอมรับเหตุผลในขั้นที่สูงกว่าขั้นของตนได้

2. การอบรมทางศาสนา ประเพณีของผู้นับถือศาสนาพุทธ ได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้าน โดยเฉพาะเพศชายมีโอกาสเข้ารับการอบรมทางพุทธศาสนา โดยการบวชเป็น

สามแฉกรและภิกษุในช่วงเวลาที่แตกต่างกันตามสะดวก แต่ที่ปฏิบัติกันมาก คือ ใช้เวลาประมาณ 3 เดือน ในระยะเข้าพรรษา คือ ระหว่างเดือนกรกฎาคม ถึงเดือนตุลาคมของทุกปี การได้บวชเรียนนี้ในวัฒนธรรมไทยถือว่าเป็นการเตรียมบุคคลให้พร้อมที่จะเป็นผู้ใหญ่ สามารถรับผิดชอบในหน้าที่การงาน ครอบครัวและประเทศชาติ ผู้ที่ผ่านการบวชเรียนมาแล้วสังคมถือว่าเป็นผู้ที่มีความเปลี่ยนแปลงทางจิตลักษณะและพฤติกรรมไปในทางที่ลดความเห็นแก่ตัวและเพิ่มความเห็นแก่พวกพ้อง เห็นแก่ส่วนรวม เห็นแก่มนุษยชาติ นอกจากนั้นผู้ที่ผ่านการบวชเรียนแล้ว ยังควรเป็นผู้ที่มีความซาบซึ้งในรสพระธรรมมากกว่าผู้ที่ไม่มีโอกาสใกล้ชิดกับศาสนาอีกด้วย

3. การให้แสดงบทบาท วิธีการนี้เกิดจากการเข้าใจว่า การที่คนเราจะเข้าใจผู้อื่นได้คตินั้น ต้องให้เขาได้มีโอกาสสวมบทบาทอื่น ๆ นอกเหนือจากที่ตนมีอยู่ ซึ่งคอลลินส์กล่าวว่าวิธีเดียวที่จะทำให้คนได้คิดหรือรู้สึกแตกต่างไปจากที่เขาเป็นอยู่ได้คือ ให้เขาได้แสดงออกในบทบาทที่แตกต่างไปจากเดิม และบทบาทนั้นควรเกี่ยวข้องกับจริยธรรม โคลเบอร์ก ได้กล่าวว่า การสวมบทบาทนั้น ได้แก่การรับเอาทัศนคติของคนอื่น การรับรู้ในความคิดและความรู้สึกของคนอื่น การนำตนเองไปอยู่ในฐานะของคนอื่นด้วยกระบวนการดังกล่าวจะทำให้มีความคิดกว้างขวาง และเกิดความคิดความเข้าใจแตกต่างไปจากเดิม ไม่ยึดอยู่แต่ตนเอง

4. การใช้อิทธิพลของกลุ่มให้เกิดความคล้อยตาม การแสดงเหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นการยกระดับจิตใจของเด็กนั้น อาจทำได้โดยการใช้อิทธิพลของกลุ่มเพื่อนซึ่งแสดงออกทางจริยธรรมในระดับเดียวกัน เด็กจะยึดถือเพื่อนเป็นแบบอย่าง และคล้อยตามลักษณะของเพื่อนไปโดยง่าย เพื่อนนับว่าเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อเด็กมาก

5. การให้เลียนแบบจากตัวแบบ การใช้ตัวแบบแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ให้ผู้ถูกทดลองเห็น จะเป็นวิธีหนึ่งที่จะทำให้ผู้ถูกทดลองทำพฤติกรรมนั้น ๆ ตามตัวแบบได้ การจัดตัวแบบให้นี้ก็เป็นการให้ความรู้แก่ผู้ทดลองวิธีหนึ่ง นอกเหนือจากการเขียนให้อ่านแบบวิธีแรกทีกล่าวมาแล้ว หรือการให้แสดงบทบาทเพื่อรับคำแนะนำจากเพื่อน หรือการให้เพื่อแสดงความคิดเห็นที่เหมือนกัน เป็นเอกฉันท์ อันจะทำให้ผู้ถูกทดลองคล้อยตามเพื่อนได้มาก การจัดตัวแบบให้เกิดการเลียนแบบเป็นวิธีที่มีการศึกษาค้นคว้ามากพอประมาณ เพราะเป็นวิธีที่นักจิตวิทยาเชื่อว่า จะเรียนรู้จากสังคมได้มากที่สุด และ



เป็นวิธีการเดียวที่เด็กอาจทำตาม โดยไม่รู้สึกรู้ว่ากำลังถูกชักจูง ลักษณะการเลียนแบบนี้เป็นลักษณะหนึ่งที่เป็นไปตามทฤษฎีอิทธิพลทางสังคม เป็นวิธีหนึ่งที่มนุษย์ใช้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ลักษณะของการเลียนแบบ (Imitation) ก็ดี การเทียบเคียง (Identification) ก็ดี ล้วนเป็นวิธีที่อาศัยตัวแบบ ลักษณะและความเหมาะสมของตัวแบบเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับวิธีนี้ เพราะตัวแบบจะต้องมีลักษณะดึงดูดและชักชวนให้ผู้อื่นสังเกตเห็น เกิดความเชื่อและคล้อยตามได้ ตัวแบบที่มีอิทธิพลให้เด็กคล้อยตามได้มากที่สุด ได้แก่ พ่อ แม่ ผู้ใหญ่และเพื่อน ลักษณะอีกประการหนึ่งที่จะทำให้เกิดการเลียนแบบได้มากที่สุด คือ ความเหมาะสมของตัวแบบ การเชื่อในเรื่องความรู้ความสามารถของตัวแบบในเรื่องที่เขาจะแสดงออก จะทำให้ผู้สังเกตคล้อยตามได้มากที่สุด ลักษณะภายในของผู้เลียนแบบก็เป็นตัวแปรสำคัญที่จะก่อให้เกิดการเลียนแบบได้เช่นกัน

ซ้ำเลื่อง วุฒิจันทร์ (2524, หน้า 89-90) ได้กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมไว้ดังนี้

1. ปรับปรุงหลักสูตรการปลูกฝังอบรมจริยธรรมที่เหมาะสมกับวัยของเด็กและพัฒนาวิธีการสอนให้ถูกต้องตามหลักวิชาการพัฒนาและปรับปรุงวิธีการประเมินผลให้สามารถวัดพัฒนาการทางจริยธรรมได้อย่างแท้จริง
2. จัดสภาพแวดล้อมทางโรงเรียนให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็ก จัดให้เด็กได้ปฏิบัติตามคุณธรรมจริยธรรมที่ปลูกฝังในกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันอย่างสม่ำเสมอและคงเส้นคงวา
3. หลักสูตรการฝึกหัดครู ควรเพิ่มวิชาทางจิตวิทยาและพฤติกรรมศาสตร์อีก 5-10 หน่วยกิต นอกจากนี้ควรมีการสอนวิชาเอกด้าน “การปลูกฝังอบรมจริยธรรม”
4. ควรมีการสร้างนักวิชาการชั้นสูง ที่จะทำหน้าที่วิจัย สอนและพัฒนาเยาวชนไทยอย่างมีประสิทธิภาพให้มากขึ้น โดยการให้ทุนศึกษาในชั้นปริญญาโท และปริญญาเอกทางด้านจิตวิทยาและพฤติกรรมศาสตร์ทั้งในประเทศและต่างประเทศ
5. ให้สถานศึกษาเชิญชวนบุคลากรทางศาสนา มาช่วยปลูกฝังจริยธรรม
6. ควรปรับปรุงระบบการประเมินผลครู โดยไม่เน้นเป้าหมายเชิงปริมาณและไม่เน้นการประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นกับตัวเด็กในทันที แต่เน้นการประเมินคุณภาพและปริมาณการจัดกิจกรรมการพัฒนาที่จัดให้เด็กอย่างถูกหลักวิชา

7. การพัฒนาครูประจำการเกี่ยวกับหลักและวิธีการปลูกฝังอบรมจริยธรรม

8. ปรับปรุงสภาพแวดล้อมการทำงานของครู อาจารย์ ลดภาระงานด้านธุรการ เพื่อให้ครู อาจารย์ ดูแลอบรมนักเรียนอย่างใกล้ชิด ให้สวัสดิการ ความช่วยเหลือและบริการต่าง ๆ ที่จะช่วยส่งเสริมสุขภาพจิตที่ดีรวมทั้งมีการติดตามดูแลพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของครู อาจารย์ เพื่อแก้ไขปรับปรุง

บุญสม โพธิ์เงิน (2537, หน้า 21-22) ได้กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนไว้ดังนี้

1. จัดโรงเรียนและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้เอื้ออำนวยต่อการสอนจริยศึกษา ในโรงเรียน อย่างสืบเนื่องสม่ำเสมอ ไม่ให้มีสภาพเสื่อมโทรม ขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย สกปรกรกรุงรัง ไม่ว่าจะเป็นส่วนใดสถานที่ใดในโรงเรียน

2. หัวหน้าสถานศึกษา ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ทุกคนในโรงเรียน ประพฤติปฏิบัติตนเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม ตามหน้าที่ของตนโดยสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย

3. ดำเนินการอบรมสั่งสอนนักเรียนทั้งนอกและในห้องเรียนให้ประพฤติปฏิบัติ ตามหลักจริยธรรมและหน้าที่ของโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอสืบเนื่องไม่ขาดตอน

4. สังคมและสิ่งแวดล้อมภายนอกโรงเรียน มีอิทธิพลในด้านจริยธรรมต่อนักเรียนมาก จึงควรจัดแนวปฏิบัติในด้านจริยธรรมภายนอกโรงเรียน โดยให้สัมพันธ์กับ สังคมและสิ่งแวดล้อมโรงเรียนอย่างเหมาะสม

5. กำหนดระเบียบโรงเรียนในเรื่องต่างๆ ตามหลักจริยธรรม และดำเนินการให้นักเรียนถือปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ โดยครู อาจารย์มีต้องไปพำร่าสอนและคอยเฝ้าดูเพื่อเป็นการฝึกวินัยในตนเองของนักเรียนไปในตัวด้วย

6. การสอนคุณธรรมจริยธรรมในห้องเรียน จะต้องมีการเรียนทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ โดยให้ได้ปฏิบัติจริงและปฏิบัติจนเป็นนิสัยเป็นการสำคัญ

7. สอดแทรกจริยศึกษาในการสอนวิชาอื่น ๆ และการจัดกิจกรรมทุกประเภทของโรงเรียน

8. จัดให้มีอุปกรณ์การสอนจริยศึกษา กิจกรรมส่งเสริมจริยศึกษาและห้อง จริยศึกษาตามความเหมาะสม

9. จัดให้มีการประเมินผลและผลการจัดและการสอนจริยศึกษาทุกระยะและนำผลการประเมินผลและวัดผลมาปรับปรุงการจัดและการสอนจริยศึกษาในโรงเรียน ให้นักเรียนได้มีคุณสมบัติสมบูรณ์ ตามความหมายของการศึกษาในแผนการศึกษาแห่งชาติ

ในขณะที่วีระพงษ์ ถิ่นแสนดี (2550, หน้า 21) กล่าวโดยสรุปว่า การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนนั้น โรงเรียนสามารถกระทำได้ ดังนี้

1. เร่งพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยการพัฒนาหลักสูตร ปฏิักฝึคุณธรรมจริยธรรม
2. เร่งรัดการฝึกอบรมและส่งเสริมความรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมของบุคลากร
3. ส่งเสริมให้มีการร่วมมือกันระหว่างโรงเรียน สถาบันครอบครัวและหน่วยงานอื่นๆ ในการเผยแพร่งานพัฒนาคุณธรรม
4. ส่งเสริมให้ครอบครัวได้มีบทบาทในการเลี้ยงดูเพื่อสร้างรากฐานที่ดีงาม
5. ส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา รวมทั้งพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาจิตใจ
6. จัดกิจกรรมยกย่องเชิดชูเกียรติข้าราชการครู และบุคลากรที่อุทิศเวลาตั้งใจปฏิบัติงาน
7. ส่งเสริมให้สื่อมวลชนทุกประเภทมีส่วนร่วมในการเผยแพร่และพัฒนาคุณธรรม
8. จัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็ก จัดให้เด็กได้ปฏิบัติตามคุณธรรมอย่างสม่ำเสมอ
9. จัดให้มีการวัดและประเมินผลการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมทุกระยะ
10. และนำผลมาปรับปรุงให้นักเรียนได้มีคุณธรรมที่สมบูรณ์

สรุป แนวทางการพัฒนาส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม พัฒนาครูผู้สอน เน้นวิธีการปฏิักฝึงอบรมคุณธรรมจริยธรรม ปรับปรุงหลักสูตรเนื้อหาการสอนคุณธรรมจริยธรรม จัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อสภาพการสอนคุณธรรมจริยธรรม ประเมินการเรียนการสอนคุณธรรมจริยธรรม ทั้งครูผู้สอนและนักเรียน นำผลการประเมินมาปรับปรุงแก้ไขทั้งการสอนของครูและตัวนักเรียน เพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

## วิธีปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม

ซ้ำเรื่อง วุฒิจันทร์ (2524, หน้า 76-77) ได้กล่าวว่า การปลูกฝังและหล่อหลอม ให้เด็กนักเรียนนักศึกษาเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมครบถ้วน สมควรตามความมุ่งหมาย ของการศึกษาในแผนการศึกษาแห่งชาติจะต้องมีการดำเนินการให้ครบถ้วนทั้งระบบ ทั้ง นอกโรงเรียนและในโรงเรียน จะยกภาระให้แก่โรงเรียนหรือสถานศึกษาเพียงฝ่ายเดียว ไม่ได้ แนวทางวิธีการตลอดจนหัวข้อธรรมหรือ สังกัปของคุณธรรมจริยธรรมที่พึง ประสงค์ ก็จะต้องตรงกันทั้งสังคมนอกโรงเรียนและใน โรงเรียนด้วย แหล่งหล่อหลอม จริยธรรมแก่เด็กนักเรียนนักศึกษาโดยส่วนรวมมีดังนี้

1. บิดามารดา บ้าน หรือสถาบันครอบครัว เป็นแหล่งแรกที่ทำกรปลูกฝังหล่อ หลอมตลอดจนถ่ายทอดลักษณะอันทรงคุณธรรมและจริยธรรมแก่สมาชิกในครอบครัว และต้องทำหน้าที่นี้ต่อไป แม้เด็กจะเข้าไปรับการศึกษาอบรมในโรงเรียนระดับต่าง ๆ อยู่ แล้วก็ตาม นักการศึกษาได้ศึกษาผลกระทบของการเลี้ยงดูเด็กแบบต่าง ๆ ต่อความมี คุณธรรมและจริยธรรมของเด็ก ปรากฏว่าเด็กที่ได้รับความรักจากการเลี้ยงดูมาก มีลักษณะความรับผิดชอบวินัยทางสังคมและความเอื้อเฟื้อสูงกว่าเด็กที่ได้รับความรัก จากบิดามารดา หรือผู้ปกครองน้อย เด็กที่ถูกเลี้ยงดูแบบควบคุมมากจะมีลักษณะ เชื่อฟัง สุภาพ เอื้อเฟื้อ แต่มีลักษณะขี้อาย เก็บตัว ใจน้อย และชอบพึ่งพาผู้ใหญ่ ส่วนเด็กที่เลี้ยงดู แบบควบคุมน้อยจะไม่เชื่อฟังไม่มีความรับผิดชอบและขาดสมาธิ เด็กที่ถูกเลี้ยงดูแบบให้ เหตุผลเป็นเด็กที่ไม่ก้าวร้าวรู้จักรับผิดชอบชั่วดีรู้สึกละอายเมื่อทำผิด

2. ญาติผู้ใหญ่และสมาชิกอื่น ๆ ในครอบครัว เป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อการปลูกฝัง และหล่อหลอมจริยธรรมให้แก่เด็กในครอบครัวเช่นเดียวกัน โดยปรกติเด็กจะเรียนรู้ เจตคติเชิงจริยธรรมจากผู้ใหญ่ด้วยการสังเกตและเลียนแบบ มากกว่าที่จะได้จากการฟัง คำสั่งของผู้ใหญ่โดยตรง ถ้าหากผู้ใหญ่เป็นผู้มีลักษณะเด่นเป็นที่ยกย่องบูชาแก่เด็กมาก เด็กจะมีแนวโน้มเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่มากขึ้นเท่านั้น

3. เพื่อน ๆ ของเด็กเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดค่านิยมทางคุณธรรม และจริยธรรมบางอย่างให้เด็กได้รับรู้ รับไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดพฤติกรรมคล้อยตาม เพื่อน ๆ ได้ โดยเฉพาะในวัยรุ่นการทำอะไรตามเพื่อนจะเห็นได้ชัดที่สุด การเรียนรู้เชิง

จริยธรรมของเด็กมิใช่มาจากเพื่อนเพียงฝ่ายเดียว แต่ยังได้มาจากการได้กระทำกิจกรรมร่วมกัน การเข้าใจกันและกันในระหว่างเด็กในวัยเดียวกันเองด้วย ซึ่งเพื่อน ๆ ดังกล่าวนี้นี้รวมทั้งเพื่อนในโรงเรียนและนอกโรงเรียนด้วย

4. พระสงฆ์หรือผู้นำทางคุณธรรมและจริยธรรมในหมู่บ้าน ตำบลหรืออำเภอ หรือท้องถิ่นที่เด็กนักเรียนอยู่นั้น เป็นที่เคารพนับถือของผู้ใหญ่ในสังคมนั้น และได้มอบให้เป็นผู้อบรมสั่งสอนด้านจริยธรรมแก่ประชาชนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ การปฏิบัติดีปฏิบัติชอบของพระสงฆ์หรือผู้นำทางศาสนาในท้องถิ่นนั้น จะมีอิทธิพลต่อการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กนักเรียนนักศึกษาในท้องถิ่นนั้นด้วย

5. สื่อสารมวลชนหรือสื่อมวลชนทุกรูปแบบในปัจจุบันนี้มีบทบาทสำคัญยิ่ง ต่อการปลูกฝังหรือเปลี่ยนแปลงเจตคติ ค่านิยมตลอดจนรูปแบบของพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน นักเรียน นักศึกษา หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ตลอดจนไปถึงภาพยนตร์ บทเพลง หนังสืออ่านเป็นทั้งเครื่องปลูกฝังค่านิยมทางคุณธรรม และจริยธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนทุกวัย และในขณะเดียวกัน ถ้าสิ่งเหล่านี้ไม่ได้รับความสนใจในด้านที่จะช่วยปลูกฝังความมีจริยธรรมที่ดีแก่เด็กและเยาวชนแล้ว ยังอาจเป็นเครื่องมือทำลายหรือขวางกั้นการปลูกฝังหล่อหลอมให้เด็กนักเรียนนักศึกษาให้เป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีงามไว้ด้วย

6. โรงเรียนหรือสถานศึกษา ซึ่งรวมถึงการจัดสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา การบริหารและการให้บริการต่าง ๆ ในสถานศึกษา การเป็นตัวอย่างที่ดีงามของครู อาจารย์ การเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ ตามหลักสูตรการเรียนการสอนวิชาที่เกี่ยวกับจริยศึกษา โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในสถานศึกษาในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมนั้น ใช้วิธีการหล่อหลอมดังที่กล่าวมาในข้างต้นด้วยวิธีการใช้นิทาน วรรณคดีหรือข่าวสารจากชีวิตจริง การใช้วีดิทัศน์ ภาพยนตร์ แถบบันทึกเสียง ภาพนิ่ง แผ่นโปสเตอร์ การอธิบาย การเทศนา การดัดเตือน การสนทนา การยกย่องสรรเสริญ การชมเชย การแก้ไขและการวิจารณ์ข้อบกพร่อง

สรุป วิธีปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม จะสำเร็จลงได้ด้วยดีก็ด้วยความร่วมมือของสถาบันครอบครัว สมาชิกอื่น ๆ ในครอบครัว เพื่อน ๆ ของเด็ก ๆ ผู้นำทางคุณธรรมจริยธรรมในหมู่บ้าน สื่อมวลชนและสถานศึกษา

## แนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียน

โรงเรียนกับแนวทางพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน การดำเนินการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนได้มีนักวิชาการได้ให้แนวทาง ในการดำเนินงานไว้ดังนี้  
 สาโรช บัวศรี (2522, หน้า 59-63) กล่าวว่า วิธีการดำเนินการเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียน นั้นกระทำได้ดังนี้

1. ตั้งคณะกรรมการคุณธรรมจริยธรรมประจำโรงเรียนเพื่อทำหน้าที่กำหนดแผนงาน คุณธรรมจริยธรรมตลอดทั้งปีและควบคุมดูแลให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดนั้น รวมทั้งดำเนินการปรับปรุงแก้ไขแผนการปฏิบัติให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

2. จัดให้มีแผนงานการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม โดยดำเนินการดังนี้

2.1 สร้างบรรยากาศหรือสิ่งแวดล้อมให้เอื้ออำนวยต่อการให้การศึกษา อบรม และการปฏิบัติเรื่องจริยธรรม ได้แก่

2.1.1 คณะครูร่วมกันประพฤติ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน

2.1.2 ชี้แจง กระตุ้น โน้มน้าวให้นักเรียนมีความเข้าใจและเห็นว่าการประพฤติตนตามแนวทางของจริยธรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ไม่ใช่สิ่งที่น่าละอายเพราะสิ่งที่น่าละอายนั้น คือการทำความชั่ว

2.1.3 ตั้งกลุ่มหรือชุมชน จริยศึกษาขึ้นในโรงเรียน

2.2 จัดให้มีการอบรมจริยธรรมโดยต่อเนื่องในโรงเรียน ผู้ให้การอบรม ได้แก่

2.2.1 พระสงฆ์หรือผู้ทรงคุณวุฒิ

2.2.2 ผู้บริหารโรงเรียน

2.2.3 ครูประจำชั้นและครูเวรประจำวัน

3. จัดให้มีแผนงานควบคุมความประพฤติเช่น

3.1 ผู้ใดประพฤติผิดจริยธรรมหรือละเลยต้องถูกลงโทษตามควรแก่กรณีอย่างเคร่งครัด

3.2 ผู้ใดประพฤติดีเด่นด้านจริยธรรม ต้องยกย่องสรรเสริญให้เกียรติผู้นั้น อย่างดี.

บุญยืน สุภาพ และคณะ (2524, หน้า 35-38) ได้รวบรวมความคิดเห็นในเรื่อง ปัญหาการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมประกอบการสอนจริยธรรมของผู้บริหาร โรงเรียน ครู อาจารย์ ผู้สอนและนักเรียน ซึ่งความคิดเห็นส่วนใหญ่สอดคล้องเป็นแนวเดียวกันสรุปได้ดังนี้

1. การจัดอบรม ครู อาจารย์ ผู้สอนวิชาจริยธรรม
2. ครู อาจารย์ ผู้สอน ต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่าง
3. ควรพิจารณาบรรจุ ครู อาจารย์ผู้สอนวิชาจริยธรรมที่มีความถนัดในการสอน และมีคุณสมบัติเหมาะสม
4. ควรสอนวิชาจริยธรรม โดยให้มีการฝึกภาคปฏิบัติ
5. ควรจัดอุปกรณ์ให้เหมาะสมประกอบการเรียนการสอนวิชาจริยธรรม
6. ควรจัดให้มีกิจกรรมทางศาสนา
7. ควรให้มีการยกย่อง ชมเชย ครู อาจารย์ที่ประพฤติดีเป็นตัวอย่าง
8. ควรให้มีการประกวดมารยาทนักเรียน โดยมีรางวัลเป็นกำลังใจด้วย
9. ควรมีการสอนการฝึกวิชาจริยธรรมแทรกในทุกวิชา
10. ควรให้ครู อาจารย์ทุกคนเน้นในเรื่องจริยธรรมในวิชาอื่น ๆ ด้วย
11. ควรจัดให้มีวิชาจริยธรรมอยู่ในหลักสูตรทุกชั้น
12. ควรจัดให้มีครู อาจารย์ ทุกคนร่วมกันให้การอบรมจริยธรรมแก่นักเรียน
13. ควรจัดให้มีการทัศนศึกษาที่เกี่ยวกับวิชาจริยธรรม
14. ผู้สอนควรปรับปรุงการสอนให้ทันสมัยและหาความรู้เพิ่มเติมเสมอ
15. ควรจัดทำเอกสารหรือคู่มือประกอบการเรียน
16. ควรเชิญวิทยากรในท้องถิ่น ผู้ที่มีความชำนาญในเรื่องคุณธรรมจริยธรรม ของศาสนา มาให้การอบรมแก่นักเรียน
17. ควรสอนหลักการและแนวปฏิบัติที่ถูกต้องของศาสนา
18. ควรติดตามผลการสอน โดยเน้นการประเมินพฤติกรรมของนักเรียน
19. ควรจัดให้มีวิทยากรพิเศษมาบรรยายด้วย

สมพงษ์ จิตระดับ (2530, หน้า 179-180) ได้กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนไว้ดังนี้

1. ในการสอน จริยศึกษา โรงเรียนควรเพิ่มเติมหลักสูตรและแนวทางพุทธศาสนาให้แก่นักเรียน
2. การส่งเสริมการปฏิบัติเป็นสิ่งที่ครูต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง การยกย่องชมเชย และประกาศเกียรติคุณนักเรียนเป็นสิ่งที่ควรได้รับการสนับสนุนจากทุก ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง
3. การให้การอบรม หรือการให้คำแนะนำที่เกี่ยวกับจริยธรรมควรพยายามกระทำเป็นรายบุคคลหรือกลุ่มย่อยจะได้ผลและน่าสนใจกว่า
4. โรงเรียนประถมศึกษาส่วนใหญ่อยู่ใกล้ชิดกับวัดซึ่งอยู่ในชุมชนนั้น จึงควรจัดกิจกรรมที่ก่อประโยชน์แก่หลาย ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น จัดโครงการธรรมทายาทเพื่อบวชเป็นสามเณรในระหว่างปิดภาคการศึกษา เป็นต้น
5. โรงเรียน คณะครู ควรร่วมมือกับผู้ปกครองอย่างใกล้ชิด เช่น พบปะ พูดคุย เยี่ยมเยียนตลอดจนปรึกษาหารือร่วมกันตามโอกาสและความเหมาะสม ครูควรรหาโอกาส ติดตามผล นักเรียนแต่ละคนตามสภาพที่เกิดขึ้นในครอบครัวของนักเรียนด้วย
6. การจัดสิ่งแวดล้อม บริเวณโรงเรียน อาคารเรียน และห้องเรียนจะต้องสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อยมีวินัยอยู่เสมอ ทั้งควรเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมสิ่งแวดล้อมบางอย่างให้น่าสนใจและชวนติดตามเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมอยู่เสมอ เช่น การติดรูปการ์ตูนทางจริยธรรม คติสอนใจ การจัดป้ายนิเทศ เป็นต้น
7. ผู้บริหารโรงเรียน คณะครู ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรจะได้มีการร่วมประชุมเพื่อปรึกษาหารือ กำหนดแผนงานการส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียน
8. การจัดให้มีการศึกษานอกสถานที่ เพื่อจะได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น ประสบการณ์ตลอดจนวิธีการดำเนินงานการส่งเสริมจริยธรรมระหว่างโรงเรียนหรือหน่วยงานอื่น โรงเรียนควรดำเนินการให้เป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่อง ไม่ควรเร่งรัดหรือรีบร้อนเพื่อให้เห็นผลงานในระยะเวลาดสั้น ๆ เป็นอันขาด
9. ควรพิจารณาบุคคลในชุมชนที่มีคุณธรรมดีเด่นมาร่วมเป็นวิทยากรบรรยาย

อารี จำปาทอง (2532, หน้า 19) ได้กล่าวถึงแนวทางการให้การศึกษาริยศึกษานี้ไว้ดังนี้

1. โรงเรียนควรต้องสร้างระเบียบประเพณีและสิ่งอื่นๆ ที่เป็นของโรงเรียน โดยเฉพาะ ตลอดจนทำโรงเรียนให้เป็นที่น่าอยู่ เช่น สะอาด เรียบร้อย ร่มรื่น ฯลฯ เพื่อมัดจิตใจของนักเรียนไว้ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

2. นักเรียนควรได้รับการสั่งสอนให้มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและทำตนให้เป็นตัวอย่างก่อน

3. กำหนดเวลาเข้าเรียนและเลิกเรียนวันหนึ่ง ๆ นั้นเป็นกำหนดเวลานักเรียนจะต้องเรียนตามตารางสอนของครู มิได้หมายความว่า นอกเวลาดังกล่าวนี้ครูจะพ้นจากความรับผิดชอบ ที่ต้องอบรมสั่งสอนนักเรียน

4. วิธีสอนที่ดีคือ สอดแทรกวิชาจริยธรรมเข้าไปในสรรพวิชาต่าง ๆ

5. การสอนวิชาศีลธรรม และการทำให้นักเรียนมีความประพฤติดีนั้นเป็นเรื่องของการปฏิบัติมากกว่าวิชาการ เพราะฉะนั้นการสอนในห้องเรียนจึงไม่เป็นการเพียงพอ ต้องคำนึงถึงการปฏิบัติจริง ๆ นอกห้องเรียนเป็นสำคัญ

6. กิจกรรมนอกหลักสูตรช่วยการสอนศีลธรรมได้อย่างดีที่สุด เพราะว่าขณะที่นักเรียนไม่อยู่ในกรอบและระเบียบของห้องเรียนจะแสดงตนให้เห็นว่าดีหรือไม่ดีได้ง่ายในโอกาสนั้น ๆ ครูจะช่วยแก้ไขหรือนำไปในทางที่ดี

7. การสอบไล่มิใช่จุดหมายปลายทางของการศึกษา สิ่งที่สำคัญกว่า คือการสอนให้นักเรียนมีความรู้แน่นแฟ้น และการอบรมให้เป็นผู้มีความประพฤติดี

พยุงศักดิ์ จันทรสุรินทร์ (2541, หน้า 4-5) กล่าวถึงวิธีการส่งเสริมจริยธรรมในการเรียน การสอนมี 5 ขั้นตอน คือ

1. การให้ความรู้ขั้นสูง ควรจะให้เด็กได้รับเหตุผลใหม่และเหนือกว่าที่เคยเป็นอยู่ เด็กจะนำไปเปรียบเทียบกับเหตุผลเดิม และจะเกิดความขัดแย้ง หรือความไม่สมดุลทางความคิดความไม่สมดุลจะเป็นเครื่อง กระตุ้นให้เด็กเกิดมีการปรับโครงสร้างทางความคิดของตน เกิดความสมดุลขั้นใหม่จะช่วยให้เด็กเข้าใจและยอมรับเหตุผลในขั้นสูงกว่าเดิม (ตามหลักทฤษฎีทางจิตวิทยาของเพียเจท์)



2. การอบรมทางศาสนา เด็กควรได้รับการอบรมทางศาสนา เพื่อลดความเห็นแก่ตัวและเพิ่มความเห็นแก่พวกพ้อง ส่วนร่วม สังคม และมนุษยชาติ

3. การให้แสดงบทบาท เด็กควรที่จะได้รับโอกาสสวมบทบาทอื่น นอกเหนือจากที่ตัวเองเป็นอยู่ และบทบาทนั้นควรเกี่ยวข้องกับจริยธรรม การรับเอาความคิดและความรู้สึกของคนอื่น จะก่อให้เกิดความคิดความเข้าใจแตกต่างไปจากเดิม ไม่มีอยู่แต่ตนเอง (ตามหลักทฤษฎีของ Kohlberg)

4. การใช้อิทธิพลของกลุ่มให้เกิดความคล้อยตาม การยกระดับจิตใจของเด็กนั้น ได้จากกลุ่มเพื่อนซึ่งแสดงออกทางจริยธรรมในระดับเดียวกัน เด็กจะยึดถือเพื่อนเป็นแบบอย่างและคล้อยตามลักษณะของเพื่อนไปโดยง่าย กลุ่มเพื่อนจะเป็นสื่อเสนอความรู้และเหตุผลใหม่ในระดับ ที่สูงกว่าที่มีอยู่

5. การเลียนแบบจากตัวแบบ การจัดตัวแบบให้เกิดการเลียนแบบเป็นวิธีการศึกษาหนึ่งที่มนุษย์ใช้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ตัวแบบจะมีลักษณะดึงดูดและมีอิทธิพลให้เด็กคล้อยตามได้มาก ได้แก่ พ่อ แม่ ผู้ใหญ่ และเพื่อน

แนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนที่นักวิชาการหลายท่านกล่าวไว้ สามารถพิจารณาถึงแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนได้ว่า การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมในโรงเรียนนั้น จะต้องดำเนินการทุกอย่างเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียน โดยเริ่มตั้งแต่ การแต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมจริยธรรมประจำโรงเรียนเพื่อทำหน้าที่กำหนดแผนงานควบคุม ดูแลการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียน และดำเนินการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียนโดยเน้นการปฏิบัติจริงทั้งในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สถานการณ์ต่าง ๆ และสภาพแวดล้อม รวมทั้งการประพฤติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีของพ่อแม่ ครู และคนอื่น ๆ ในโรงเรียน โดยมุ่งหวังให้นักเรียนเกิดความรู้และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรมจริยธรรม (จิตตอนอม กงสะเด็น, 2552, หน้า 21)

สรุปได้ว่า การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน หมายถึง การที่ครูผู้สอนดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน และกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนเพื่อปลูกฝังพฤติกรรม การปฏิบัติทางด้านคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียน โดยครูเป็นแม่แบบที่ดี

## งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

### งานวิจัยในประเทศ

วีระพงศ์ ถิ่นแสนดี (2550) ได้ศึกษาการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนโดยกระบวนการเรียนการสอนแบบบูรณาการ โรงเรียนสิงห์สะอาด อำเภอสหพันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า นักเรียนขาดคุณธรรมเป็นจำนวนมาก กลุ่มผู้ร่วมวิจัยได้วิเคราะห์ปัญหาและกำหนดกรอบการพัฒนา คือ การสร้างความตระหนักในปัญหาและสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการแก่ครูผู้ปฏิบัติการสอน โดยการประชุมและการอบรมเชิงปฏิบัติการและการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน 4 ด้าน คือ ความซื่อสัตย์สุจริต ความประหยัด ความกตัญญู และความรับผิดชอบ โดยกระบวนการเรียนการสอนแบบบูรณาการและการนิเทศ กำกับ ติดตาม ผลการดำเนินงานพบว่า การประชุมและการอบรมเชิงปฏิบัติการทำให้ครูผู้ปฏิบัติการสอนส่วนมาก เกิดความตระหนักในปัญหาด้านคุณธรรมจริยธรรมและเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางในการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนมากขึ้น มีความกระตือรือร้นในการบริหารจัดการเรียนการสอน และมีความต้องการในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนอย่างต่อเนื่อง สามารถดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการได้เหมาะสมกับบริบท ซึ่งทำให้พฤติกรรมความมีคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนพัฒนาขึ้นอยู่ในระดับพึงพอใจในทุกด้าน โดยภาพรวมนักเรียนแสดงออกถึงความมีคุณธรรมจริยธรรมดีขึ้น

จากผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การแก้ปัญหาการขาดคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนจะประสบผลสำเร็จอย่างแท้จริงต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจซึ่งเป็นศาสตร์และเทคนิควิธีการที่หลากหลายซึ่งเป็นศิลป์ในการฝึกฝนพัฒนา ทั้งนี้โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันดำเนินการและเอาใจใส่อย่างจริงจัง

พระครูนิวาส์วิริยคุณ (โปธาวิชัย) (2549) ได้ศึกษาการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนของโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา จังหวัดลำพูน พบว่า ครูและนักเรียนมีความเห็นว่า โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา จังหวัดลำพูน ดำเนินงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนในระดับมากทั้ง 4 วิธี

ครูมีความคิดเห็นว่า วิธีที่ดำเนินงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนเรียงจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อยคือ การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนควบคู่ไปกับกิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรมของโรงเรียนที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม การกำหนดระเบียบปฏิบัติและการควบคุมการปฏิบัติเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน

ส่วนนักเรียนมีความคิดเห็นว่า วิธีที่ดำเนินงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนเรียงจากค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยคือ กิจกรรมของโรงเรียนที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมการกำหนดระเบียบปฏิบัติและการควบคุมการปฏิบัติเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนควบคู่ไปกับกิจกรรมการเรียนการสอน และการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนแนวทางพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนตามความคิดเห็นของครูคือ บุคลากรทุกคนของโรงเรียนต้องร่วมมือกันอย่างเต็มที่และต่อเนื่อง กิจกรรมการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมต้องให้นักเรียนมีส่วนร่วมมากกว่าที่ดำเนินการในปัจจุบัน

พระมหาบุญมี จำปาทอง (2547) ได้ศึกษา การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม เรื่อง ศิล 10 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้สื่อประสม ผลการศึกษาค้นคว้าปรากฏ ดังนี้

1. แผนการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพเท่ากับ 85.16/81.91 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ที่กำหนดไว้ และเพิ่มดัชนีประสิทธิผลของการเรียนรู้ด้วยชุดสื่อประสม และแผนการจัดการเรียนรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม มีค่าเท่ากับ 0.6011 หมายความว่า นักเรียนมีความรู้เพิ่มขึ้นร้อยละ 60.11

2. นักเรียนมีความคงทนในการเรียนรู้ เรื่อง ศิล 10 คิดเป็นร้อยละ 79.00 หมายความว่า นักเรียนมีความคงทนในการเรียนรู้ และนักเรียนมีความพึงพอใจเกี่ยวกับชุดสื่อประสม และแผนการจัดการเรียนรู้ดังกล่าว อยู่ในระดับความพึงพอใจมาก

ผลการศึกษาดังกล่าวทำให้แผนการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 และทราบประสิทธิภาพในการเรียนรู้ของนักเรียน ตลอดจนวิธีการพัฒนาแบบสอบถามความพึงพอใจนักเรียน รวมทั้งแนวทางในการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านคุณธรรม จริยธรรมด้วย จนสามารถนำไปสู่การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ด้าน

คุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมในส่วนอื่นที่เกี่ยวข้องได้ หรือนำไปเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม ในโรงเรียนมัธยมศึกษาอื่น ๆ และวงการศึกษาระดับต่อไป

ฉัฐพล กล้าหาญ (2540, หน้า 120) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาจริยธรรมความมีวินัยในตนเองด้วยกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ ในนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบ้านลำควน ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2539 จำนวน 15 คน ซึ่งศึกษาการพัฒนาจริยธรรมความมีวินัยในตนเอง 4 เรื่อง คือ 1) ความรับผิดชอบ 2) การตรงต่อเวลา 3) ความซื่อสัตย์ 4) ความมีระเบียบวินัย ศึกษาโดยใช้วิธี การวิจัยปฏิบัติการ พบว่า จริยธรรมความมีวินัยในตนเองของนักเรียนหลังการพัฒนาด้วยกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์สูงกว่าจริยธรรมความมีวินัย ก่อนการพัฒนาด้วยกลุ่มสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญ และความถี่ของการเกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของนักเรียนในห้องเรียนหลังการพัฒนาด้วยกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ ลดต่ำกว่าความถี่ของการเกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของนักเรียนในห้องเรียนก่อนการพัฒนาด้วยกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ และพบอีกว่า นักเรียนในชั้นเรียนร้อยละ 80 มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จากการทดสอบเกินร้อยละ 80 และผลจากการทดสอบทางสถิติ พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังการพัฒนาด้วยกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์สูงกว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนการพัฒนาด้วยกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญ

ชูนิค (กรมวิชาการ, 2542, หน้า 88; อ้างถึงใน Zunich, 1963) ได้ศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการการรับรู้ด้านความรู้สึกรับผิดชอบของเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางสังคมต่ำ และฐานะทางสังคมปานกลาง เพื่อต้องการทราบว่า การรับรู้ของเด็กในด้านความรับผิดชอบนั้นแปรไปตามระดับชั้นของสังคมหรือไม่ โดยใช้ A.Children Responsibility Inventory เป็นเครื่องมือวัด ซึ่งประกอบด้วยคำถาม 25 ข้อ ใช้เด็กจำนวน 500 คนในรัฐเคนซัส สหรัฐอเมริกา เป็นผู้ตอบ ผลการศึกษารังนี้ พบว่า เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางสังคมระดับปานกลางมีการรับรู้ด้านความรู้สึกรับผิดชอบได้เร็วกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางสังคมระดับต่ำ

บิสกิน และฮอสกิน (Biskin and Hoskin, 1977, pp. 407-415) ได้ทดลองสอนจริยธรรมโดยใช้วิธีการจัดโครงการอภิปรายเกี่ยวกับจริยธรรมที่ตัดสินใจจากวรรณคดี และการอ่านเรื่องราว โดยใช้นักเรียนระดับเกรด 4-5 แบ่งออกเป็นกลุ่มทดลอง

และกลุ่มควบคุม แล้ววัดจริยธรรมตามวิธีของ โคลเบอร์ก์ จากนั้นทดลองโดยกลุ่มทดลอง มีการจัดโครงสร้างการอภิปรายอย่างเป็นระบบ ครูใช้คำถาม 3 แบบ คือ คำถามเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริง ตีความการประเมิน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสมมติบทบาทของตนลงไป ส่วนกลุ่มควบคุมปล่อยให้มีการอภิปรายไปตามอิสระ จากนั้นวัดระดับจริยธรรมตอนหลังผลการวิจัย พบว่าการอภิปรายอย่างมีระบบที่ให้โอกาสผู้เรียนให้อยู่ในบทบาทในท้องเรื่องสามารถเปลี่ยนแปลงทัศนใจได้ดีกว่า

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศ และงานวิจัยต่างประเทศ ได้ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเด็กนั้น จะต้องเกิดจากเทคนิควิธีการที่หลากหลาย ซึ่งเป็นศิลป์ในการฝึกฝนพัฒนา และจะต้องมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดแทรกการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมอย่างสม่ำเสมอ จะทำให้เด็กเกิดการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมอย่างต่อเนื่อง